

תפסו באמו כלל קידושי אחיו, שהרי היא אסורה לו מצד אשת אביו.

אבל אם היתה אמו אנוסת אביו, ונשאת¹ ב-1 לאחיו מאביו, ומת — ועתה נפלה לפניו אמו וצרתה — זו היא אמו, שפוטרת צרתה.

ואף על פי ששנו חכמים במשנתנו "חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן", יש לנו להוסיף שש עשרה, כגון זו, אמו אנוסת אביו.

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן:

ללוי, דאמר "דאי" [ערוה שהיא "בדיעבד", כגון אנוסת אביו] נמי קתני לה במשנתנו —

לתני נמי במשנתנו: החולץ ליבמותו, שלאחר החליצה אינה אסורה עליו באיסור כרת, אלא רק באיסור לאו "לא יבנה" — כיון שלא בנה שוב לא יבנה], וחזר וקדשה [למרות איסור הלאו, דהיינו בדיעבד. ותופסים בה קידושין, לפי שאינה אסורה עליו אלא בלאו].

ומת האח שקידשה, בלא בנים, והרי היא נופלת ליבום עם צרתה לפני שאר האחים — היא וצרתה אינן מתייבמות.

דמגו, שהיות דאיהי, היא עצמה אסורה להתייבם לשאר האחים, לפי שהיא אסורה עליהם בכרת של ערות אשת אח [לדעת ריש לקיש, לקמן] — צרתה נמי אסירה להתייבם, כמותה, מדין צרת ערוה של אשת אח!

לבנה, משום ערות אמו צרתה נמי אסירה להתייבם, שהרי היא צרת ערות אמו.

וכאן לא עבר ראובן אחי המת שום איסור, אלא נעשו העבירות על ידי אחרים.

אמר ליה רב כהנא לרב אשי: רק ב"אחותה [באחוה] דהתירא", שנוצרה האחוה של האחים בהיתר, קמייירי מדבר הכתוב בפרשת יבום — "כי ישבו אחים יחדו".

אבל באחותה דאיסורא, שנוצר האח הממזר באיסור — לא קמייירי!

ואין כאן נפילה ליבום כלל.

ומוסיפה הגמרא: ואף על פי כן, למרות שהשיב רבי ללוי, על טענתו שיש למנות את אמו אנוסת אביו במשנתנו, ש"כמדומה אין לו מח בקדקדו", בכל זאת, בדקה, הוסיף אותה לוי במתניתין.

דתני לוי: אמו — פעמים שהיא פוטרת צרתה,

ופעמים אינה פוטרת צרתה.

כיצד?

היתה אמו נשואת אביו, ו"נשאת" לאחיו מאביו [על אף שמצד ערות אמו היא מותרת לאחיו, לפי שהוא נולד מאם אחרת, אסורה היא עליו בכרת, מצד ערות אשת אביו]. ומת אחיו מאביו —

זו היא אמו, שאין פוטרת צרתה! לפי שלא

חליצה, היות וכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה, וכתב על כך הרשב"א: "אין דעתנו מכרעת במקומו".

לדידי — חלוצה וצרתה, חייבי לאוין הב.

וחייבי לאוין בני חליצה ויבום נינהו. וזהו הטעם שאין המשנה שונה את החלוצה שחזר וקידשה.

אלא לדידך, לשיטתך שהחלוצה וצרתה בגדר "חייבי כריתות" נינהו, יש לי ליישב את הטעם שלא נישנו במשנה — לפי שאינן בצרת צרה.

ועתה מביאה הגמרא את מקור המחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש מהו דינה של החלוצה:

נאמר בפרשת יבום [דברים כה ט], כאשר ממאן היבם לייבם את יבמתו:

ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, ואמרה: ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחיו!

ונקרא שמו בישראל "בית חלוץ הנעל".

ולמדנו מפסוקים אלו שני לימודים:

א. "בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים".

או: כיון שלא בנה — שוב לא יבנה!

אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש: זה שלא שנינו אותה במשנתנו, הוא לפי שאינה ב"צרת צרה".

שהרי צרתה של היבמה שנחלצה, אסורה לכל האחים בשוה, ואינה יכולה הצרה הזאת להתייבם לאח אחר, ולאסור בכך גם את צרתה.

ושואלת הגמרא: הרי רבי יוחנן עצמו חולק על ריש לקיש, וסבור להלן שאין החלוצה אסורה על האחים באיסור כרת של אשת אח, אלא רק באיסור לאו ["כיון שלא בנה שוב לא יבנה"].

ואם כן, לימא ליה רבי יוחנן לריש לקיש תירוץ אחר, שהחלוצה לאחים — רק בגדר "חייבי לאוין" היא.

וחייבי לאוין — בני חליצה ויבום נינהו! (1)

והיינו, שזקוקה החלוצה [שחזר וקידשה, ומת], ליבום [גם אם בפועל היא אינה מתייבמת, וכפי שיתבאר להלן, אך אין היא נפטרת בלי חליצה], לפי שאין חייבי לאוין דומים לאחות אשה, שהרי אין בהן כרת.

ולכן, לא שנה אותה התנא במשנה.

ומשנינן: רבי יוחנן — לדבריו של ריש לקיש קאמר ליה, והכי קאמר לו:

זו סברא בעלמא. וכנראה, שכונת רש"י היא לפטור מן החליצה, כי דברי רבא, שערוה אינה צריכה פסוק למעט אותה, אינם אלא לפוטרה מן הייבום, אך לא מן החליצה. ופטור חליצה נלמד מאחות אשה, מ"עליה".

1. רש"י ד"ה "וחייבי לאוין" אומר שאין איסור לאו פוטר מן החליצה היות ומאחות אשה לפינן, שהיא ערוה וחייבין על זדונה כרת. ומשמע, שעל אף שאמר רבא שערוה גופא אינה צריכה לימוד מן הכתוב, שהרי אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, בכל זאת צריך ללמוד את הפטור לחליצה מן אחות אשה, ואין

חייב על החלוצה כרת, ולכן תפסו בה קידושיו.

ואולם שאר האחין — חייבין על החלוצה כרת.

ואילו על הצרה של החלוצה, שנפטרה והותרה לשוק בחליצת היבמה האחרת — בין הוא ובין האחים, חייבין על הצרה כרת של אשת אח שנשאר עליה.

וטעם הדבר יתבאר לקמן.

ורבי יוחנן אמר: בין הוא ובין האחין — אינן חייבין, לא על החלוצה כרת, ולא על הצרה כרת.

ומבאר הגמרא את מחלוקתם: (2)

מאי טעמא דריש לקיש?

אמר קרא [דברים כה]: "אשר לא יבנה".

מלמד הכתוב: כיון שלא בנה, אלא חלץ — שוב לא יבנה!

ולכן, רק איהו, האח שחלץ, הוא דקאי ב"כיון שלא בנה" — שוב לא יבנה. לפי שכך אמר הכתוב: כיון שחלץ לה, אין היא אסורה עליו עוד בעונש כרת של אשת אח, אלא רק בלאו של "לא יבנה".

ב. "בית אחד הוא חולץ, ואינו חולץ שני בתים".

ולכן, אם היה אח אחד נשוי שתי נשים, ומת, ונפלו שתי היבמות לפני האחים שלו — אחת מהן מתייבמת או נחלצת אל ידי אחד האחים, ואילו השניה, מותרת להנשא לשוק ללא חליצה.

לאח החולץ עצמו, אסורה היבמה הנחלצת רק בלאו הזה [כיון שלא בנה שוב לא יבנה], ואין בה איסור כרת של אשת אח.

אך נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש מהו דין היבמה הנחלצת לשאר האחים — האם גם הם אינם חייבים כרת על היבמה הנחלצת, ואסורים בה רק בלאו הזה, או שהיא נשארת עליהם באיסור אשת אח.

וכמו כן נחלקו מהו דין צרת היבמה שנחלצה, האם היא נשארה באיסור אשת אח, או שדינה הוא כמו דין החלוצה, ואינה אסורה אלא בלאו.

ומחלוקת זו היא בין לענין דינו של החולץ בה, ובין לענין דינם של שאר האחים בה.

איתמר: החולץ ליבמתו, וחזר החולץ עצמו, וקדשה —

אמר ריש לקיש: הוא, החולץ עצמו, אין

שהותרה לזה שייבמה! [עיי' הסבר בגדר ה"חליצה" בהקדמה].

ויתכן שהמחלוקת בין רבי יוחנן ובין ריש לקיש היא במהות ההיתר של אשת אח הנופלת ליבום.

לרבי יוחנן הותר איסור אשת אח בשעת הנפילה לאחים לגמרי, ולכן שוב הוא אינו חוזר

2. הרשב"א בקונטרס אחרון, מבאר את שיטת ריש לקיש, שאף בלי שנגיע לסברת "ניתוק" היא מותרת לאח החולץ לאחר חליצה. "דכיון שעלתה עמו לחולץ או לייבם — אשת אח במקום מצוה היא!"

ומשמע מדבריו, שהחליצה היא כמו ייבום, והחולץ נחשב כאילו קנאה, והותרה לו כמו

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש מברייטא ששנינו בה:

החולץ ליבמתו, וחזר החולץ וקדשה, ומת — הרי היא צריכה חליצה מן האחין!

בשלמא לדידי, דאמינא שאני אומר שהחלוצה וצרתה, בין לחולץ ובין לאחים, בגדר "חייבין לאוין" גרידא נינהו —

חיינו דצריכה עתה החלוצה, כשחזר החולץ וקידשה, ומת, חליצה מן האחין.

כי תפסו לו קידושין בה, ויש כאן נפילה ליבום של יבמה שהיא בגדר "חייבי לאוין" על האחים.

אלא לדידך, שהחלוצה אסורה על האחים בכרת — אמאי צריכה חליצה מהם?!

והרי על אף שתפסו בה קידושי החולץ, אין היא צריכה חליצה מהאחים, שהרי, לדבריך, היא אסורה עליהם באיסור כרת!

ענה ריש לקיש לרבי יוחנן, בקושיה:

ולטעמך, לשיטתך רבי יוחנן, שהחולץ עשה את שליחות האחים, וכולם אסורים בה מעתה רק בלאו.

אימא סיפא של אותה הברייטא:

עמד אחד מן האחין של החולץ וקדשה, ומת — אין לה עליו כלום! לפי שלא תפסו בה קידושי האח!

אבל אחיו, שלא חלצו לה — בדקיימי, כמו שהיו אסורים בה קודם חליצתו באיסור כרת של אשת אח [אם לא ייבמו אותה ולא יחלצו לה], כך גם קיימי עתה, לאחר חליצתו, באיסור כרת.

וכמו כן, רק עלה עליה דידה הוא הקאי החולץ ב"לא יבנה".

הא על הצרה של החלוצה — בדקיימי, החולץ ואחיו, באיסור כרת של אשת אח, קיימי הלאה, גם לאחר חליצתו.

ואילו רבי יוחנן סובר: מי איכא מירי, האם יש דבר שכזה, דמעיקרא, עם נפילתן של שתי היבמות לפני כל האחים, הרי אי בעי האי אח חליץ, ואי בעי האי אח חליץ.

ואי בעי להאי יבמה חליץ, ואי בעי להאי יבמה חליץ.

והשתא, לאחר החליצה — קאי עלה, יהיו כל האחים אסורים בחלוצה ובצרתה בכרת, וכן החולץ עצמו יהיה אסור בצרתה של החלוצה, בכרת?!

אלא, בהכרח, יש לנו לומר, כי איהו, החולץ, שליחותא דאחים קעביד. שהרי הוא כשליח של כולם לחלוץ, ומעתה היא אסורה על כל האחים רק בלאו "כיון שלא בנה שוב לא יבנה".

וכמו כן הנחלצת, איהי — שליחותא דצרה קעבדה. והרי זה כאילו שתיהן נחלצו.

ולכן מעתה, לאחר החליצה, היא וצרתה אינן אסורות על כל האחים אלא בלאו.

לאחר שחלץ לאחת מהן או ייבם אותה, וכמו כן אין צרתה אסורה, שהרי התירה התורה את

ומוכיח ריש לקיש שהאח של החולץ אסור בה בעונש כרת, ולכן לא תפסו בה קידושו. כי:

ואי נאמר כדבריך, רבי יוחנן, שאיסור החלוצות על האחים רק בגדר "חייבי לאוין" **נינהו** — אמאי אין לה, לאשת האח שקידש ומת, עליו כלום?

והרי לדבריך, שהחלוצה היא רק חייבי לאוין לכל האחים, תופסים בה קידושין לכל האחים.

וכיון שתפסו בה הקידושו של האח, הרי היא נופלת ממנו ליבום או לחליצה, וכיצד היא יוצאת בלי כלום?!

אמר רב ששת: סיפא של הברייתא, שאין היא צריכה חליצה — **אתאן**, הם לפי דברי רבי עקיבא, דאמר: אין קידושין תופסין בחייבי לאוין!

אבל הרישא היא לדברי רבנן, הסוברים שיש תפיסת קידושין בחייבי לאוין.

אך בין לרבנן ובין לרבי עקיבא אין היא אלא בגדר חייבי לאוין, וכדעת רבי יוחנן.

ומקשינן: אם הסיפא רק לדברי רבי עקיבא היא, תיקשי שיאמר זאת התנא במפורש:

וליתני "לדברי רבי עקיבא — אין לה עליו כלום"!

ומסקינן: אכן קשיא לרב ששת, כיצד מתרץ יא-א הוא את הסיפא כרבי עקיבא? והרי היה צריך התנא לומר זאת במפורש, שהוא מדבר כרבי עקיבא, כדי שידעו הכל שאין זה המשך הרישא, החולקת על רבי עקיבא.

ונחלקו אמוראים ביישוב הברייתא, לפי רבי יוחנן ולפי ריש לקיש.

רב אשי, סבר לה כריש לקיש, הסובר שהאחים חייבים על החלוצה כרת, ולכן ניחא לו הסיפא, שאם עמד אחד האחים וקידש את החלוצה, ומת, אין היא זקוקה לחליצה מהאחים, לפי שלא תפסו בה קידושי האח.

ולקמן בדף מא א מתבאר בדעת הרשב"א שיבמה הנופלת ליבום נהיית מותרת ליבם לגמרי, ואם היא נעשית ערוה עליו לאחר הנפילה, הרי היא נפטרת מן החליצה, ולאחר שחזרת ומותרת אין היא אסורה עוד משום אשת אח.

ומסתמך הרשב"א על דברי רבי יוחנן כאן, מי איכא מידי דמעיקרא הותרה לו והשתא קאי עלה באיסור אשת אח בכרת!

אלא שלדברי הרשב"א קשה, מדוע הוצרך רבי יוחנן לומר שהחליצה נעשית בשליחות האחים ובשליחות שאר היבמות. ועיין בברכת שמואל כאן ובקובץ הערות כאן.

איסור אשת אח במקום שיש בו נפילה לייבום. ואילו ריש לקיש סובר, שאין היתר בנפילה ליבום, אלא התירה התורה את היבום לזה שייבם אותה, שאז מתברר שרק לו בלבד היא הותרה ולא לשאר האחים, וכמו כן רק היא הותרה, ולא שאר היבמות שנפלו עמה.

ולפי זה צריך לומר, שאם חלץ לה ולא ייבמה, אין על החולץ איסור כרת היות והחליצה מהווה כעין יבום, שכאילו קנאה ופטרה בחליצה [עיין בהקדמה בביאור ענין החליצה].

אך מדברי התוס' מתבאר, שהטעם לכך שהחולץ אסור בה רק בלאו, הוא מחמת שניתק הכתוב את הכרת של החולץ, ללאו!